

Євген Старостін

МІЖНАРОДНА РАДА АРХІВІВ: ШЛЯХ У ШВІТОЛІТТЯ*

Цього року виповнюється 50 років Міжнародній раді архівів (далі МРА) — найвпливовішої і найкрупнішої організації архівістів, що почала свій шлях, маючи з десяток членів, і завершує ХХ століття, охоплюючи своєю діяльністю близько 195 держав. Перші роки після розгрому фашизму були часом великих сподівань і безмежної віри в те, що визволене людство швидко вилікує завдані війною рани і зробить крок у новий світ, вільний від конфліктів і спустошливих війн. Інтелігенти, що зняли військові погони, розглядали поширення знань як чи не єдину альтернативу в гуманізації суспільства і людини. Створена в листопаді 1946 р. ЮНЕСКО була покликана сприяти зміцненню миру і безпеки шляхом сприяння розвитку освіти, науки, культури і вільному обміну інформацією, забезпеченню загальної поваги до справедливості, законності, основ свободи для всіх народів. Зростання національної самосвідомості і в зв'язку з цим розширення й поглиблення інтересу до свого минулого, прагнення глибше розібратися в причинах світової катастрофи, інші актуальні проблеми, викликані надмірним зростанням документації, турбота громадськості за долю втрачених (у багатьох випадках неповоротно) в роки війни національних архівних документів створили передумови для відновлення діяльності міжурядових організацій.

Серед найважливіших програм, прийнятих ЮНЕСКО, пов'язаних із розвитком культури, архіви посіли провідне місце. Проект програмної записки в галузі архівної справи був запропонований Національним архівом США. У вересні 1946 р. на першій Генеральній конференції ЮНЕСКО вона була обговорена і в цілому прийнята. Практичну роботу з уточнення профілю майбутньої організації виконав архівіст США Солон Дж. Бакк, якому активно допомагав діяльний учасник довоєнного міжнародного співробітництва архівістів англійський історик Х. Дженкінсон. Не всім подобався американський проект, котрий припускав, що членами МРА можуть бути урядові архівні служби, архівні асоціації та індивідуальні члени. При цьому право голосу надавалося лише першим двом категоріям членів; індивідуальні члени могли брати участь у дискусії, але голосувати не мали право. Більшість експертів ЮНЕСКО припускали, що право голосу повинні мати тільки офіційні делегати. Річ тут не тільки і не стіль-

ки у відомчій політизації, як зазначав доповідач на 13-у Міжнародному конгресі архівістів Ян ван ден Брук, скільки в захисті американською стороною інтересів країн з децентралізованою структурою архівної служби, в якій архівні товариства завжди вігравали значну роль.

На установчій нараді (Париж, червень 1948 р.), експерти ЮНЕСКО і делегати з США, Франції, Великобританії, Італії, Мексики, Голландії, Норвегії і Чехословаччини проголосили створення МРА. Оскільки було вирішено місцем його дислокації залишити Париж, вибране виконавче бюро затвердило президентом Ради французького генерального директора архівів Шарля Самарана і віцепрезидентами Х. Дженкінсона і Солон Дж. Бакка відповідно від східної і західної півкулі. Затвердження остаточної редакції статуту новоствореної архівної організації відбулося на першому Міжнародному конгресі архівістів 21-22 серпня 1950 р. в Парижі. Таким чином, співробітництво, що зародилося у галузі архівної справи, стало невід'ємною частиною міжнародного механізму співпраці. Однак заклик до діалогу почули далеко не всі. СРСР та декі інші країни проігнорували запрошення про входження в МРА і на те були вагомими причинами. «Холодна війна» набирала оберти. Сфера діяльності ЮНЕСКО і МРА співпадала тоді з контуром Західної Європи плюс США. «Архівний ландшафт» за її межами, на думку деяких західних архівістів, становив собою «дике місце з деякими зачатком прогресу».

Так які саме принципи і структуру міжнародної організації архівістів заклали фундатори?

Відповідно до основних принципів, сформульованих у Хартії Об'єднаних Націй, МРА мала такі основні завдання: проводити періодичні міжнародні конгреси архівістів; налагоджувати, підтримувати і зміцнювати зв'язки між архівістами всіх країн, між професійними організаціями та іншими публічними або приватними установами (незалежно від місця знаходження), діяльність яких полягає в збереженні, організації та влаштуванні архівів; всіляко сприяти збереженню, охороні та захисту від нещасних випадків документальної пам'яті людства, сприяти прогресу в використанні техніки і засобів управління архівом, полегшуючи обмін думками та інформацією в усіх галузях архівної справи; сприяти в усіх країнах розвитку

*8 червня 1998 р. у Москві відбулося урочисте засідання Наукової ради Росархіву, присвячене 50-річчю створення Міжнародної ради архівів. Зібрання відкрив чл.-кор РАН, керівник Росархіву В.П. Козлов. З доповідями виступили д.і.н. Є.В. Старостін «50 років Міжнародній раді архівів», к.і.н. М.В. Ларін «Міжнародна рада архівів і російські архіви», чл.-кор РАН А.О. Чубар'ян «Міжнародна рада архівів і Міжнародний комітет з комп'ютеризації Архіву Комінтерну». Начальник Головархіву України, д.і.н., професор Р.Я. Пиріг, котрий представляв Україну на цьому зібранні, висвітлив основні тенденції архівного будівництва в нашій державі.

Текст доповіді Є.В. Старостіна подається за виданням: 50-летие образования Международного совета архивов: материалы Научного совета Росархива 8 июня 1998 г. / Федеральная архивная служба России. — М., 1998. — С. 1-17. Переклад з російської І.Б. Матяш.

архівів та архівної освіти; сприяти ширшому використанню архівів і поглибленому та неупередженому вивченню документів із метою ліпшого розкриття їхнього складу і полегшення доступу до архівів; сприяти, організувати і координувати в міжнародному плані всіляку діяльність, що стосується управління архівом; співпрацювати з усіма інституціями, міжнародними організаціями, урядовими і не урядовими органами, зайнятими документуванням досвіду людства і добровільним використанням цієї документації. Членами Ради можуть бути: А) Центральні дирекції архівів або інші архівні установи, що поширюють свою прерогативу на архіви держави: національні, центральні, державні, генеральні інспекції та ін.; В) Національні або регіональні міжнародні асоціації архівістів; С) Окремі центральні або місцеві установи, навчальні інституції й школи, приватні архіви; Д) Індивідуальні; Е) Почесні члени, що своїми працями зробили важливі послуги Раді або зробили значний внесок у розвиток архівознавства. Право голосування на Генеральній асамблеї зарезервовано за категоріями «А» і «В». При цьому кожна країна, як правило, володіє двома голосами. СРСР, Україна і Білорусь мали, таким чином, право на шість голосів, що відображало їхнє членство в ООН і ЮНЕСКО. Рішення про прийом нових членів приймається більшістю голосів керівних органів Ради. Кожний член МРА може вийти з її складу, попередньо врегулювавши свої фінансові обов'язки. Генеральна асамблея своїм рішенням визначає суми внесків для кожної з членів Ради. Сума внесків для категорії «А», після 7 Міжнародного конгресу архівів у Москві 1972 р., «обчислюється в залежності від валового національного продукту і доходу на душу населення кожної країни». Найбільшу суму вносили СРСР і США, відповідно 7 тис. та 12 тис. доларів, тоді як плата для більшості країн, що розвиваються, символічна — 150 доларів. Певні дотації дає ЮНЕСКО. Таким чином, в сумі бюджет МРА трохи перевищував 100 тис. американських доларів, і фінансові ускладнення є неминучим супутником цієї, як і багатьох інших, міжнародної неурядової організації.

Динаміка зростання країн-членів МРА з 14 в 1948/50 рр. до 195 в 1994 р. ілюструє значне розширення сфери її професійного впливу. Загальна чисельність, із врахуванням індивідуальних членів, складає 1350 осіб із 150 країн. У 1956 р. до МРА вступили СРСР, ПНР, НДР, а згодом — інші соціалістичні країни. З середини 1960 рр. років МРА стала активно поповнюватися членами з країн, що розвиваються, котрі нині складають, майже 75%. Залучення країн «третього світу» до діяльності МРА на Вашингтонському конгресі 1976 р. охарактеризоване, як «геоархівна революція». За різного часу деякі крупні радянські адміністратори репрезентували Радянський Союз у різноманітних керівних органах МРА: Г.А. Белов обіймав посаду віце-президента Ради, першим його президентом, із архівістів соціалістичних країн, став начальник ГАУ при РМ СРСР Ф.І. Долгих (1972-1976).

Керівним органом Ради є Генеральна асамблея. Вона включає керівних працівників Ради, членів Виконавчого комітету і делегатів від країн-членів Ради. Асамблея збирається під час роботи конгресу на сесії і вирішує питання щодо керівництва і діяльності Ради та його структурних різноманітних підрозділів, проводить вибори Виконкому, затверджує суми членських внесків й обговорює інші професійні питання, що стосуються усього міжнародного архівного товариства. Для кожної сесії Генеральної асамблеї порядок денний готує Бюро МРА. У виняткових випадках Генеральна асамблея може бути скликана і між конгресами за вимогою президента або більшості членів категорії «А» в МРА.

У перервах між сесіями Генеральної асамблеї постійне керівництво здійснює Виконавчий комітет. До його складу згідно зі статутом 1950 р. увійшли: президент, два віце-президенти, (по одному від західних і східних країн), генеральний секретар, скарбник і шість виборних членів. У міру розвитку внутрішньої інфраструктури склад Виконкому збільшувався. 1960 р. кількість членів Генеральної асамблеї досягла 8, 1968 р. — 10, 1972 р. — 12, 1976 р. — 14, 1984 р. — 17. До початку 80-х рр. зріс також штат постійних співпрацівників МРА, що разом із радниками склав 9 осіб. Рішення поточних питань здійснює Бюро, до якого входять президент, два віце-президенти, генеральний секретар, помічник генерального секретаря, скарбник і виконавчий секретар. У зв'язку із зростанням обсягу листування з середини 60-х рр. функціонує Секретаріат із постійним місцем перебування в штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі. В 1964 р. до складу Виконкому увійшли президенти регіональних союзів. Усі ці зміни відповідно призвели до збільшення загального числа членів: з 29 в 1976 р., і 31 в 1980 р. до 41 в 1984 р. Хоча організатори МРА і намагалися закласти до статутних документів принципи рівного представництва у Виконкомі, наявна певна диспропорція. За 50-річний період діяльності МРА тільки три представники від так званого другого і третього світу — Ф. Білян від Югославії, Ф.І. Долгих від СРСР, Ван Ган від Китаю, обіймали керівні пости в МРА. На вакантні місця так званих членів за посадою обиралися архівісти з розвинених індустріальних країн: Франції, ФРН, Італії, Іспанії, США, Канади та ін. Деякі з них працюють не один десяток років. Виконавчий комітет збирається двічі під час роботи конгресу і один раз на рік за пропозицією президента або на вимогу більшості членів.

Створення професійних комітетів, комісії і робочих груп викликане потребами розвитку й підвищення ефективності міжнародного співробітництва. Первісно комітети виникали як додатки для підготовки конгресів, сесій Генеральних асамблей. Їхні члени брали участь у роботі редакторських комісій, в консультаціях із прийому нових членів тощо. Однак незабаром стали виникати і спеціальні комітети. 1953 р. під час роботи дру-

того міжнародного конгресу архівів в Гаазі збирався комітет із мікрофільмування, 1956 р. у Флоренції — комітет із термінології. До них можна віднести й редакційний комітет журналу «Архівум». Основна маса постійних спеціалізованих галузевих комітетів оформилася впродовж 15 років після VI Міжнародного конгресу архівів 1960 р. Постійні галузеві комітети (так їх назвали згодом) нині опікуються найважливішими напрямками діяльності, проводять наради, випускають бюлетені і різноманітну довідкову літературу. Кількість їхніх співробітників стабілізувалася на 8-10 членах. Із допомогою мережі кореспондентів галузеві комітети, комісії і робочі групи охоплюють нерідко значну кількість країн.

Перші спроби запровадити плановість у роботі Ради були зроблені на надзвичайному конгресі у Вашингтоні 1966 р. Однак, тільки три роки по тому вдалося створити Постійну робочу групу з планування, аналізу й координації діяльності в наданні допомоги в розвитку архівної справи. На другому засіданні 1971 р. вона підвищила свій статус до комітету. Важливим підсумком його роботи стала фундація «Міжнародного фонду з розвитку архівної справи». Створений 1975 р. на Міжнародній конференції з планування розвитку архівної справи в Дакарі, він надав посильну допомогу архівам країн, що розвиваються. Подібну еволюцію пережив і комітет із публікації МРА. Створений 1973 р. для координації наукової і видавничої діяльності й реорганізований 1974/1975 рр. у постійний комітет, він нині здійснює всю роботу з планування і координації видав МРА. Керівникам цих двох комітетів дозволяється бути присутніми на засіданнях Виконкому як спостерігачам. Зараз у рамках Ради функціонують такі постійні галузеві комітети й робочі групи: комітет з публікації, комітет з розвитку архівів, комітет з професійної підготовки, комітет з інформатики, комітет із збереженості й реставрації, комітет із сфрагістики, комітет із архівів підприємств, комітет із архівів літератури й мистецтва, комітет із архівів репрографії, комітет з справочинства, комітет з мікрофільмування, комітет з аудіовізуальних архівів (раніше — робоча група), координаційний комітет з підготовки путівників, робоча група з будівництва й обладнання архівосховищ, робоча група з архітектурних документів, робоча група з наукових архівів.

На засіданні Виконкому 1986 р. у Ленінграді питання «методології» побудови МРА стали предметом гострої дискусії. В ній виразно пролунали голоси проти дальшого розпорощення зусиль, створення нових комісій, груп тощо, бо деякі комітети своєю малоефективною діяльністю не виправдали пов'язаних із ними сподівань.

За характером своєї діяльності близькі до галузевих комітетів секції: професійних організацій архівістів та архівістів міжнародних організацій ООН, ЮНЕСКО, Міжнародного суду та ін. Останні серед архівних тем розглядають також і питання, пов'язані зі своєю професією.

У перше десятиріччя діяльність МРА проходила в основному на європейському континенті. Але з середини 60-х рр. її географічні межі значно розширилися завдяки включенню до сфери професійних інтересів Ради значного числа новостворених держав. Молоді країни Африки, Азії та Латинської Америки були зацікавлені у поліпшенні роботи державного апарату в розвитку регіонального співробітництва архівістів. ЮНЕСКО в особі МРА та інших споріднених із нею неурядових організацій прагнула надати країнам, що розвиваються, посильну допомогу. Зміни в Статуті 1964 р., що зняли формальні перешкоди для вступу регіональних союзів до МРА, і рекомендації Вашингтонського конгресу з розвитку регіонального співробітництва архівістів сприяли створенню регіональних організацій за межами Європи. Перший такий союз, що охоплював країни Південно-Східної Азії (Сарбіка), був створений 1968 р. Починання знайшло продовження. Вже наступного 1969 р. відбулася установча конференція архівістів східної і центральної Африки (Екарбіка), а в 1972 р. об'єдналися арабські країни (Арбіка). Дещо пізніше оформилися регіональні союзи для країн Карібського моря (Карбіка), 1975 р., Латинська Америка (Ала), 1976 р., Південно-Західної Азії (Сварбіка), 1976 р., західної Африки (Варбіка), 1977 р. Наприкінці 80 рр. оформилися регіональні союзи країн Екваторіальної Африки і південної частини Тихого океану. Монреальський конгрес (1992 р.), пішовши назустріч Європі, декларував створення Європейської комісії з планування та координації і завершив процес оформлення регіонального союзу для країн Східної Азії 1993 р. в Пекіні. 1994 р. на засіданні Міжнародного комітету з професійної підготовки в Любляні було поставлене питання про створення регіональної організації для слов'янських країн.

Президенти регіональних філій МРА автоматично входять до складу Виконкому і звітують перед ним про свою роботу. Регіональні союзи користуються правом друкувати архівну періодику, скликають конференції для обговорення спеціальних питань, що стосуються архівної справи даного регіону.

Ефективність роботи регіональних філій МРА багато в чому залежить не тільки від допомоги ЮНЕСКО, МРА та інших фондоутримувачів, активності й таланту адміністраторів, від загальної політичної ситуації в регіоні, але й від усвідомлення урядами країн, що розвиваються, важливості саморозвитку, розуміння, що добре організована архівна служба в кінцевому результаті зекономить значні грошові ресурси.

Особливе місце в структурі МРА має Міжнародна конференція «круглого стола» архівістів (МККСА), що, за задумом її засновника — французького архівіста Ш. Бребана, мала створити умови для найглибшого професійного вивчення поставлених питань. Скликана вперше 1954 р., вона завоювала нині незаперечний науковий авторитет. Конференція проводиться щорічно, за винятком тих

років, коли збираються конгреси. Остання, 32-а МККСА пройшла 1997 р. «Круглий стіл» архівів має своє бюро, до якого входять президент, секретар, виконавчий секретар, виконавчий секретар МРА, три радники і представник країни перебування. Вибори нового складу здійснюються щочотири роки. В засіданнях беруть участь не більше двох представників від країни. За тридцятирічний період існування число членів конференції збільшилося з 30-35 в 1954 р. до 100 в 1994 р. і охоплює до 40-45 країн. Підсумки публікуються в «Актах Міжнародних конференцій «круглого столу» архівів». СРСР брав участь у роботі конференцій з 1957 р.

З 1950 р. збирає міжнародні архівні конгреси; до 1956 р. — через три роки, після 1956 р. — через чотири роки. Передостанній конгрес проходив у Монреалі в 1992 р., останній, 13-й — 1996 р. в Лекені. Тема останнього конгресу «Архіви в кінці століття: ретроспектива і погляд у майбутнє» підбила підсумок століттю, що минає: п'ятидесятилітньої діяльності міжнародної співдружності архівістів. Поряд денний конгресів МРА і конференцій «круглого столу» архівів охоплюють найважливіші напрямки сучасного архівознавства: архівна бібліографія і термінологія МКА — 1950 р., МККСА — 1953 р.; поняття про архів і межі архівної справи, обов'язки архівістів МККСА — 1955 р.; історія архівів і архівної справи МКА — 1968 р., 1996 р.; архіви установ, проблеми взаємозв'язку державних відомчих архівів МКА — 1950 р., 1972 р., МККСА — 1955 р.; архіви в державних системах МККСА — 1957 р., 1979 р.; передархівні форми зберігання документів, експертиза цінності, управління адміністративними архівами МКА — 1950 р., 1956 р., 1968 р., 1972 р., 1976 р., МККСА — 1983 р.; проблеми класифікації і науково-довідкового апарату МККСА — 1959 р., 1962 р., 1979 р., 1981 р.; проблеми збереженості, будинки і обладнання архіву МКА — 1956 р., 1960 р., МККСА — 1963 р., 1965 р.; реставрація і репрографія МКА — 1950 р., 1960 р., 1968 р., 1976 р., МККСА — 1982 р.; інформація і архів МКА — 1964 р., 1980 р., 1996 р., МККСА — 1965 р., 1971 р.; приватні і економічні архіви МКА — 1950 р., 1956 р., 1968 р.; архіви літератури і мистецтва МКА — 1972 р., МККСА — 1958 р., 1975 р.; друковані й аудіовізуальні архіви МКА — 1972 р., 1988 р., МККСА — 1970 р.; архіви країн, що розвиваються, МКА — 1972 р., 1984 р., 1976 р.; проблеми централізації і децентралізації архівної справи МКА — 1960 р., МККСА — 1986 р.; відновлення національної архівної спадщини МККСА — 1977 р., 1994 р.; лібералізація доступу до архівів МКА — 1966 р., 1968 р., 1976 р., 1996 р., МККСА — 1967 р.; питання сигілографії МКА — 1964 р., 1968 р., МККСА — 1973 р.; церковні архіви МКА — 1964 р.; бюджет архівів і архівна статистика МККСА — 1973 р., 1978 р., 1979 р.; професійна освіта архівістів МКА — 1953 р., 1964 р.,

1984 р., 1992 р., МККСА — 1975 р.; архіви в міжнародному житті, архіви міжнародних організацій МКА — 1968 р., 1996 р., МККСА — 1961 р., 1971 р.; роль архівів у економіці, соціальної історії, в дослідженнях історії мистецтв тощо МКА — 1953 р., 1960 р., МККСА — 1958 р., 1959 р., 1963 р.

Навіть побіжний погляд на репрезентовану тематичну класифікацію проблем, поставлених на засіданнях двох найкрупніших архівних форумів, дозволяє зробити деякі спостереження, зокрема, відзначити невелике число питань, що стосуються теоретичних аспектів архівознавства, історіографії та джерелознавства архівної справи, відсутність історико-порівняльних досліджень розвитку архівної справи в різних регіонах, в тому числі, і праць, що вивчають специфіку архівного будівництва в Східній Європі, лише впродовж останнього десятиліття на міжнародних архівних форумах розпочалося обговорення таких гострих питань, як «архів і політика», «архів і війна», «архів і революція» тощо. Обмеженість коштів не дозволяє МРА зайнятися більшою мірою практичною реалізацією своїх рекомендацій, зробити свою допомогу неіндустріальним країнам дієвою, а її результати — тривкими.

Обговорювані на міжнародних архівних конгресах питання знаходять своє відображення на сторінках журналу «Архівум», що виходить з 1951 р. Міжнародний архівний щорічник подає також дані про розвиток архівної справи в різних частинах світу. Публікує в міру потреби випуски актуальної тематики, скажімо, з міжнародної архівної бібліографії (особливо важливий XXV тсм, де представлена бібліографія найважливіших видань з архівної справи), з архівного законодавства зарубіжних країн 1956-1976 рр. або видання тематичного характеру, до яких належать огляди нотаріальних, комунальних і профспілкових архівів. У зв'язку з розширенням діяльності МРА на початку 70-х рр. розпочала видання Бюлетеня для публікацій поточної інформації про програму ЮНЕСКО в галузі архівної справи, роботу Ради та її структурних підрозділів, регіональних союзів тощо. Успіхи журналу «Архівум» і «Бюлетеня МРА» сприяли рішенню керівництва МРА періоду 1976-1980 рр. про видання ще одного періодичного органу «Міжнародного журналу архівів» для публікації статей і повідомлень з актуальних питань архівної справи.

Передбачався вихід двох номерів на рік на англійській та французькій мовах. Ця спроба Виконкому виявилася невдалою, і друге число журналу стало останнім.

МРА публікує й інші види видань, наприклад, «Міжнародний щорічник архівів» з 1978 р., різноманітні довідкові видання. Оперативність і дешевизна їхнього оформлення (деякі з них видаються роталпринтом), дозволяє значно швидше доводити інформацію до споживача. У 70-і оформилася мережа друкованих органів галузевих комітетів МРА і його регіональних союзів. Бюлетені комітетів з мікрофільмування, інформатики (з 1972 р.), з розвитку архівів (з 1978 р.) посіли гідне місце в журнальній практиці названих галузей.

Чималу допомогу надають розвитку міжнародного архівного співробітництва видання регіональних союзів: «Архів Південно-Східної Азії» (з 1968 р.), «Карибські архіви» (з 1973 р.), «Міжамериканський бюлетень архівів» (з 1974 р.), «Сварбіка журнал» (з 1978 р.), «Арабські архіви» (з 1975 р., не регулярно) «Ежарбіка журнал» (з 1973 р., не регулярно). Більшість архівних видань фінансуються з місцевого бюджету, але деякі користуються підтримкою МРА (доволі помірною).

З крупних міжнародних архівних видань варто також згадати «Акти МККСА», що відіграли помітну роль у розповсюдженні архівних видань. Нерідко питання, що розбиралися на конференціях, за глибокого обговорення не поступалися (а іноді й переважали) дискусії, що відбувалися на міжнародних конгресах архівів.

Безумовно, видавнича діяльність МРА вражає. Але не будемо забувати, що багато видань виходить у світ мізерними тиражами, наприклад «Архівум» розповсюджується в 500 примірниках, «Бюлетень МРА» — в 100. Тому цих видань немає навіть у бібліотеці ДАРФ, не говорячи про університетські бібліотеки Санкт-Петербургу, Єкатеринбургу чи Твері. Для обміну досвідом і професійного зростання архівістів велике значення мав спільний проект ЮНЕСКО і МРА «Програма оброблення документації і управління архівом» (RAMF-1979), в рамках якої були написані десятки посібників, довідників і оглядів, що надійшли після 1980 р. безкоштовно до бібліотек країн світу. Мабуть, найкрупнішою акцією, розпочатою ще з кінця 50-х років, стало видання при посередництві МРА трьох серій «Путівника по джерелах історії націй», орієнтованого на країни Африки, Азії, Латинської Америки. Молода історична наука країн, що розвиваються, отримала компас, із допомогою якого вона вже достатньо легко може орієнтуватися в пошуках джерел до історії своїх країн, що збереглися в європейських архівах, що, до речі, зменшило кількість претензій до колишніх метрополій щодо повернення архівних документів.

МРА об'єднує архівістів країн, розташованих у різних регіонах, із різноманітним суспільно-економічним ладом, різним рівнем розвитку державності і культури. Відтак цілком зрозуміло, що поряд з бібліографією на порядку денному з моменту зародження міжнародного архівного співробітництва постійно стояло питання про підготовку і видання термінологічного словника. Генерация архівістів до другої світової війни, через об'єктивні причини, не змогла виконати це завдання. Воно було вирішено в повосенний час. Значний внесок у підготовку міжнародного архівного словника зробив р.-А. Ботьє, що подав у 1954 році його програму і доклав до її виконання більше зусиль, ніж будь-хто інший. Шестимовний «Словник архівної термінології» побачив світ у видавництві «Ельзевір» (звідси і пішла назва «ельзевірський словник») 1964 р. Цей лаконічний словник можна вважати першим кроком у вирішенні

проблем професійного взаєморозуміння. Незабаром з'ясувалися його вади й недоліки, головною причиною яких була недостатність охоплення термінами різноманітних галузей архівної справи (усього 175 термінів) і орієнтованість укладачів лише на західноєвропейські архівні традиції. Оскільки видані в наступний період термінологічні довідники і галузеві словники значно переважали обсягом, МРА 1984 р. опублікував нове видання, що не містило зазначених недоліків і врахувало новітні досягнення в галузі архівної справи. Наполегливі спроби підвищити ефективність своєї діяльності навели МРА до створення т. з. регіональних центрів професійної підготовки. За різного часу і на різних засадах функціонували (деякі з них працюють і нині) архівні школи в Дакарі (з 1971 р.), Анкарі (з 1975 р.), Кордові. Підготовку архівних кадрів для країн, що розвиваються, здійснювали також Міжнародний технічний стаж в Парижі, Колледж Лондонського Університету, Мюнхенська і Марбурзька школи в Німеччині, Історико-архівний інститут у Москві, курси з організації і управління історичними архівами в Іспанії, Комітет з професійної підготовки, серед постійних членів якого відзначимо Поля Рене Базена (Франція), активно сприяв через свої щорічні семінари і через журнал «Янус» плідному обміну досвідом між фахівцями різних країн.

Завдяки МРА від початку 60-х рр. було відкрито програму з мікрофільмування архівних документів з метою відновлення національного архівного надбання і, насамперед, молодих країн Азії, Африки і Латинської Америки. Мікрофільмування фінансували як міжнародні організації і фонди, так і державні, зацікавлені в обміні копіями документів. Надходження до сховища колишніх колоніальних країн мікрофотокопій документів із європейських архівів знизило гостроту делікатної проблеми про «вкрадену історію». МРА, як тільки дозволила політична ситуація після розпаду СРСР, вжив рішучих дій щодо демократизації архівних служб країн Східної Європи, допомагаючи кваліфікованими порадами, розробками з питань законодавства, лібералізації доступу, архівної реституції тощо.

Особливо слід відзначити місії архівістів. Деякі з них були дуже плідні і залишили глибокий слід в історії співробітництва Південь-Захід (Бруно Дельмас, Ів Перотен, С. Карбоне, Дж. Девіс, С. Свелл, І. Катхпалія, А. Лейзінгер та ін.). Автор публікації як експерт ЮНЕСКО 1984 р. брав участь у створенні Національного архіву Міністерства народної освіти Лаосу. Інші місії через недостатнє фінансування не мали позитивних результатів. Однак розкрити всю різноманітну діяльність МРА практично неможливо. Для цього необхідно звернутися до архіву цієї організації і до документальних зібрань ЮНЕСКО.

Підсумовуючи розвиток міжнародного архівного співробітництва, можемо відзначити три етапи в діяльності МРА.

Перший етап — 1984-1956/58 рр. — характеризується домінуванням західних архівістів, що виявилися в суті статутних документів, в тематичні питання, що обговорювалися, і в належності членів МРА до провідних західних держав, діяльність яких в основному охоплювала європейський континент. Архівісти з довоєнним стажем — Х. Дженкінсон, Ш. Самаран, Ш. Бребан, Е. Познер, С. Дж. Бакк, Е. Сабб та ін., що стояли біля керма МРА, плануючи обговорення тих чи інших тем, йшли від довоєнного рівня розвитку архівознавства. На цьому етапі велися активні пошуки оптимальних форм організації міжнародного співробітництва архівістів, однак, політика «холодної війни» багато в чому зводила нанівець ці ініціативи.

Другий етап — 1958-1966/68 рр. — визначається, передусім, вступом до МРА архівістів СРСР та інших країн соціалістичного табору і подальшою інтернаціоналізацією його діяльності, значним розширенням тематики, активним втручанням у архівну справу нової техніки (включаючи комп'ютерну), ускладненням структури Ради, створенням перших спеціалізованих комітетів з термінології і сфрагістики, реформою статуту і затвердженням 1963 р. Секретаріату МРА з постійним штатом і місцем перебування в Парижі.

Третій етап — простежується з 1966 р. від позачергового конгресу МРА в Вашингтоні, що характеризується вступом до Ради великої кількості архівних організацій з країн, що розвиваються,

першочерговим розвитком професійних програм у країнах Африки, Азії і Латинської Америки, створенням, починаючи від 1968 р., мережі регіональних союзів, подальшим розвитком структури професійних комітетів, комісій і робочих груп, активізацією видавничої діяльності і завершенням оформлення внутрішньої структури МРА. Після розпаду соціалістичного табору в 90-х рр. і зникнення політичного, економічного і військового протистояння — МРА перетворюється на дійсно міжнародне об'єднання архівістів.

МРА пройшла складний шлях розвитку. Основні роки його діяльності співпадали з періодом протистояння двох систем. Зрозуміле прагнення деяких сучасних західних архівних діячів швидше забути цей складний час. Але завжди треба «vestigia semper pariter» (тобто, поважати сліди минулого). Над історією ми не владні. Тим яскравіше висвітлюються заслуги Ш. Бребана і Дж. Іда, р.-А. Ботье і Ф. Біляна, Ф.І. Долгих і Дж. Б. Роудса, Г. Боомса, і Ж. Фавье та ін., що в різні часи спрямовували МРА. Але серед нинішнього персоналу Ради я б виділив незмінного генерального секретаря ради Шарля Кекеметі. Саме йому, висококультурній людині, професіоналу вищої проби з природженим почуттям інтернаціоналізму, вдалося блискуче виконати роль лідера і уникнути тих підводних каменів, яких було в достатку на шляху МРА. Тільки зараз збулося пророче побажання Солона Д. Бакка про створення «єдиного світу архівістів».

Петер-Йоганес Шулер

ЕЛЕКТРОННА ОБРОБКА, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСЕРВАЦІЇ І ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ ТА ДОСТУПУ ДО НИХ*

Останнім часом у галузях, де використовуються у значній кількості тексти та їхні зображення, на перший план висувається дигіталізація (вираження у подвійній системі: знакової і цифрової) текстів та їхніх зображень. Природно, що нині дигіталізація використовується всюди, зокрема: в архівах, фотоархівах, музеях, картинних галереях, бібліотеках. Дигітальні бібліотеки — вимога часу. Бібліотека Ватикану, наприклад, як і інші італійські бібліотеки, розпочала чи не першою дигітальне опрацювання рукописів, їх зберігання та організацію доступу до них. Нещодавно й бібліотека ім. Лютера у Вітенберзі (Німеччина) також розпочала всеохоплюючу роботу, що передбачає внесення рукописних документів та їхніх зображень до програми CD-ROM і

через деякий час зробіть їх доступними для зацікавлених осіб по програмі інтернету.

Однією з галузей, куди ця технічна новинка тривалий час не могла, так би мовити, проникнути, були традиційні архіви.

Чому важко уявити собі дигітальний архів і чи можливий він?

Щоб дати відповідь на це питання, потрібна тривала, у тісній співпраці архівів з центрами інформатики, копітка робота.

В архівах накопичилася значна кількість документів і чимало із них опрацьовано поверхово, бо вони доступні лише частині працівників архівів. А з іншого боку, чимало факторів призводять до їх пошкодження, що загрожує знищенню інформації, котра міститься в них.

* Влітку 1997 р. в м. Ніредьгазі (Угорщина) відбулася конференція церковних архівістів Угорщини з участю доктора Гельмута Байера (Німеччина) — радника Національного архіву, голови новоствореної секції релігійних архівів Міжнародної Ради Архівістів, а також представників релігійних архівів Голландії, Румунії, Німеччини. Серед багатьох виступів увагу численних гостей привернув новий підхід до електронного оброблення, консервації і зберігання документів, викладений професором Петером-Йоганесом Шулером, викладачем Потсдамського Інституту (Німеччина). Переклад на українську мову та укладання коментарів здійснив шанувальник архівної справи, красналиця-аматор, викладач німецької мови Ужгородського державного університету Фелір Андрійович Куля. Підготовка тексту до друку здійснена М.В. Делеганом. Текст для публікації люб'язно наданий автором.